

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА
УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

Бібліографічні ідеї та технології

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД
II квартал 2021 р.

ЗАПОРІЖЖЯ
2021

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

Відділ наукової інформації та бібліографії

Бібліографічні ідеї та технології

Аналітичний огляд

(II квартал 2021 р.)

**Запоріжжя
2021**

УДК 027

Б59

- Б59 Бібліографічні ідеї та технології : аналіт. огляд : II кв. 2021 р. /
КЗ «ЗОУНБ» ЗОР, Від. наук. інформації та бібліографії ;
[підгот. М. Маслової]. – Запоріжжя : [ЗОУНБ], 2021. – 28 с.

© Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека, 2021.

Другий випуск аналітичного огляду за 2021 рік знайомить із розвитком бібліотечного мобільного обслуговування та досвідом проектно-орієнтованого професійного спілкування як умовою бібліотечного комунікативного середовища; існуючими україномовними електронними бібліотеками та популярними електронними виданнями – аудіокнигами, які стрімко заповнюють ринок; із різноманітними моделями публічних бібліотек в умовах об'єднаних територіальних громад (на прикладі півдня України); дискусійним питанням щодо перспектив паперової книги і книжкових практик бібліотечного сервісу та змінами професійних стандартів згідно з вимогами сучасних «цифрових» професій (менеджера веб-контенту та менеджера веб-ком'юніті) тощо.

* * *

Еволюція бібліотечного інституту тісно пов'язана і перебуває в прямій залежності від еволюції інформаційних технологій, які безпосередньо справляють вплив на розвиток бібліотечних фондів, обриси бібліотечного сервісу і навіть на функції бібліотек.

Нинішня пандемія COVID-19 безпрецедентно посилила запит на онлайнві сервіси, комунікацію, завдяки яким стає можливим підтримувати соціальні і професійні зв'язки під час карантину.

Мета статті В. Бондаренко та Т. Гранчак *«Бібліотечний мобільний сервіс як основа функціонування бібліотеки 4.0»* (Бібл. вісн. 2021. № 2) – розкрити роль бібліотечного мобільного обслуговування (мобільної бібліотеки) як нового етапу розвитку бібліотечного сервісу, як комплексної сервісно-технологічної основи функціонування Бібліотеки 4.0, основні характеристики якої: повсюдність, повсякчасність, персоналіфікація і залучення (зв'язок з іншими людьми і сервісами).

Нині еволюція бібліотечного обслуговування, побудованого на використанні інтернет-технологій, чітко співвідноситься з розвитком самих інтернет-технологій, з еволюцією інтернет-середовища загалом і складається з п'яти етапів. Незважаючи на те, що чітку хронологію цих етапів визначити досить складно, оскільки різними країнами демонструється різна динаміка, характерні ознаки окремих періодів сьогодні вже набули більш-менш чітких обрисів:

- I етап (1989-1995). **Паперова бібліотека і Веб 0.0;**
- II етап (1995-2005). **Статична бібліотека для читання (Бібліотека 1.0) і Веб 1.0;**
- III етап (2005-2010). **Інтерактивна бібліотека (Бібліотека 2.0) і Веб 2.0;**
- IV етап (2010-2015). **Семантична бібліотека (Бібліотека 3.0) і Веб 3.0** (вирізняється створенням комплексних інтегрованих бібліотечних продуктів, які підвищують ефективність пошукових систем і забезпечують доступ користувача до релевантної його запиту інформації; характеризується появою і поширенням мобільних застосунків, колекцій, коректне функціонування яких стало можливим завдяки винайденню смартфонів);
- V етап (2015-...). **Веб 4.0 – симбіотичний веб – і Бібліотека 4.0.**

На останньому етапі зупинимось детальніше. Симбіотичний веб (або сенсорний чи емоційний Інтернет) – це відкрита, пов’язана та інтелектуальна мережа. Веб 4.0 завдяки повсюдному швидкісному Інтернету з’єднує всі пристрої і системи в реальному та віртуальному світах у режимі реального часу («інтернет речей», штучний інтелект, доповнена реальність). Мета симбіотичної мережі – узгоджена і коректна взаємодія між людьми та машинами. Перші ознаки такої взаємодії – чат-боти, віртуальні помічники або асистенти, які за рахунок персоналізації розмивають межу між користувачем і пристроєм.

За прогнозом дослідників, основу Бібліотеки 4.0 творитимуть читач, бібліотекар та технології штучного інтелекту. На їхню думку, саме штучний інтелект кардинально змінить модель задоволення інформаційних потреб користувачів, а ось бібліотекарям потрібно буде ще знайти своє місце у новому інформаційному середовищі.

Фактично «бібліотека у смартфоні» створює техніко-технологічне підґрунтя для переходу до SMART-бібліотеки («розумної» бібліотеки за аналогією із «розумним» містом) як вищого рівня розвитку мобільного бібліотечного сервісу.

Найбільша перевага мобільних бібліотек, зазначають автори статті, – саме їхня здатність надавати повсюдні та повсякчасні бібліотечні

послуги. Адже ідеальна мета бібліотечного обслуговування полягає в тому, що будь-який читач у будь-який час і будь-якому місці зможе отримати доступ до будь-яких бібліотечних ресурсів та інформації.

Важливо зазначити, що функціонування ефективного бібліотечного мобільного сервісу вимагатиме від бібліотеки здатності налагоджувати партнерські зв'язки, реалізовувати проекти, залучати волонтерів. Прикладом може слугувати проект зі створення цифрової колекції, віртуальної виставки або екскурсії за технологією віртуальної реальності, мобільного застосунку тощо. Самотужки фінансово, технологічно, кадрово його здатна реалізувати далеко не кожна не лише вітчизняна, а й зарубіжна бібліотека. Це потребує грантової підтримки та залучення інших суб'єктів інформаційного ринку та послуг.

Побудована на основі мобільних технологій Бібліотека 4.0 повністю вписується в концепт запропонованої раніше моделі гнучкої бібліотеки як відкритої системи, складниками якої є такі елементи, як бібліотечний простір, бібліотечний сервіс, кадровий потенціал і клієнтське середовище.

Бібліотечний сервіс розглядається як взаємодія користувача з бібліотекою, що вибудовується навколо бібліотечних ресурсів і продуктів. Зміни номенклатури бібліотечних продуктів і послуг, їх розширення за рахунок додавання широкого переліку мобільних послуг визначають гнучкість бібліотечного сервісу. Звісно, це потребує формування як у користувачів, так і серед бібліотекарів мобільної грамотності, яка є необхідною передумовою функціонування такої бібліотеки.

В перспективі трансформація інтернет-обслуговування відповідно до технологій смартфона забезпечуватиме відповідність бібліотечного обслуговування потребам повсюдного і повсякчасного доступу до інформації, отримання релевантної інформації через більшу ефективність пошукових програм і рекомендаційні сервіси.

Все це дає підстави говорити про персоніфікований сервіс, залучення користувача до процесу творення і поширення нової інформації, розкриття його потенціалу як суб'єкта соціальної комунікації.

Відповідно, підсумовують авторки, для бібліотек України актуалізується завдання із розроблення стратегій формування і розвитку комплексного бібліотечного мобільного сервісу, який з'єднає бібліотеку і користувача, стане запорукою успішного переходу вітчизняних бібліотечних інституцій на рівень функціонування бібліотеки інформаційного суспільства – Бібліотеки 4.0.

Однією з проблем розвитку сучасної бібліотечної інфраструктури є її адаптація до умов світової цифрової культури. Це зумовлює необхідність докорінних змін у діяльності книгозбірень як історично сформованих центрів накопичення, збереження та поширення знань, культурних надбань людства.

Питання трансформації вітчизняної бібліотечної галузі, формування національного науково-освітнього простору в умовах інформатизації суспільства, розвитку цифрової культури, переходу на електронні технології та носії інформації, безпосередньо чи опосередковано, розглядаються у працях провідних вчених-бібліотекознавців, серед яких Т. Коваль та О. Лопата – автори статті **«Перспективи розвитку національних книгозбірень в епоху цифрового суспільства»** (Бібл. вісн. 2021. № 2). Мета даної публікації – розкрити зміст нормативно-правових заходів міжнародних бібліотечних інституцій, спрямованих на розвиток національних книгозбірень в умовах цифрового суспільства.

Так, ще у квітні 2000 р. 60 сесія Виконавчої ради UNESCO ухвалила рішення про організацію узгоджених дій, необхідних для адаптації роботи UNESCO в умовах інформаційного суспільства – програму «Інформація для всіх». Ідеї програми цілком і повністю відповідали Загальній декларації прав людини і Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства, схваленій главами «великої вісімки» під час саміту в Японії у липні 2000 р.

У жовтні 2003 р. 32-а Генеральна конференція UNESCO схвалила «Хартію про збереження цифрової спадщини», в якій чітко визначені поняття цифрової спадщини та сформульовані загальні критерії обрання цифрових матеріалів для збереження. Водночас UNESCO закликала «держави-члени» переконати розробників програмного забезпечення

активніше співпрацювати з національними книгозбірнями, архівами у питаннях збереження цифрової спадщини.

Увага Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій (IFLA) в останні роки сконцентрована на нормативно-правовому регулюванні роботи бібліотек з організації та популяризації власних електронних ресурсів. Основним інструментом управління сучасним розвитком національних книгозбірень визначене стратегічне планування, яке передбачає цілу низку заходів, спрямованих на якісні зміни бібліотечних послуг і ресурсів, формування нових умов та розширення можливостей доступу до інформації.

Сучасне функціонування бібліотек ґрунтовно розкрито у доповіді Американської Ліги Юридичних Бібліотек (American Association of Law Libraries) за 2003-2004 рр. Зокрема, американські фахівці детально аналізують процес формування мережевих бібліотечних сервісів (web services) та «інтернет-ресурсів» (internetbased), відносини бібліотек з постачальниками інформації та апаратного забезпечення. Основна ідея доповіді – книгозбірня є центром освіченості, поінформованості та обізнаності для усіх верств населення.

Протягом 2010-2012 рр. IFLA репрезентувала п'ять ініціатив, оформлених як програми. Серед них варто виокремити Комплексну платформу цифрового бібліотечного контенту й просування стратегій відкритого доступу до нього. Реалізація цієї програми здійснюється у правовому, технічному та професійно-виробничому аспектах. Важливою віхою цього процесу є створення Бібліотеки IFLA, яке розпочалося у 2013 р. у рамках саме цієї програми.

Однією із визначальних подій минулого десятиліття стало оприлюднення на Всесвітньому бібліотечно-інформаційному конгресі IFLA (2013 р.) фундаментального звіту «Приборкаємо хвилі чи попливемо за течією?» IFLA, присвяченого тенденціям розвитку світової бібліотечно-інформаційної структури. У документі виокремлено і охарактеризовано п'ять «хвиль» (викликів) та ключових «течій» (тенденцій), які спроможні змінити інформаційне середовище й, відповідно, бібліотечну діяльність.

Засадничі складники звіту були взяті за основу при розробленні іншого магістрального документа, що отримав назву «Аналітичний

огляд» («Trend Report»). Показово: незважаючи на те, що IFLA координує бібліотечно-інформаційну сферу, головні тенденції, виявлені її експертами, були визнані прийнятними для всього інформаційного простору.

На Сінгапурській конференції IFLA активно обговорювався проєкт, пов'язаний з формуванням місії національних книгозбірень у цифрову епоху. Ініціатором заходу стала Британська бібліотека. Результатом став висновок, згідно з яким не може бути типової місії, визначеної для всіх національних книгозбірень, оскільки немає двох однакових бібліотек національного рівня, двох ідентичних національних культур.

Про підвищення інформаційно-комунікаційної ролі бібліотек, важливість культурної спадщини, доступ громадськості до інформаційно-комунікаційних технологій, а також про необхідність медіаграмотності йдеться у рекомендаціях серії документів Всесвітнього саміту з інформаційного суспільства за останні десять років (WSIS+10), що відбувся у Женеві 9-13 червня 2014 р.

Рекомендації WSIS+10 були враховані у подальшій діяльності IFLA. Так, на Всесвітньому бібліотечному та інформаційному конгресі (World Library and Information Congress, далі – WLIC) у Ліоні, на 80-й Генеральній конференції й Асамблеї за темою «Бібліотеки, громадяни, суспільство: об'єднання для знання» (Libraries, Citizens, Societies: Confluence for Knowledge) 16-22 серпня 2014 р. досить докладно аналізувалися питання стосовно хмарних технологій (Cloud computing). На конгресі відзначалось, що хмарні технології обговорюються книгозбірнями переважно на теоретичному рівні, хоча, наприклад, у Німеччині вони вже досить широко застосовуються у практичній роботі. Важливою подією зібрання стало ухвалення Ліонської декларації доступу до інформації та розвитку, яка проголошує, що доступ до інформації сприяє підтримці розвитку громадян, насамперед незабезпечених верств населення: маргіналів, зубожілих, нужденних тощо. Такий «доступ» дозволить їм скористатися своїми громадянськими, суспільними та культурними правами, стати економічно активними, брати участь в ухваленні доленосних рішень, а отже – підніматися на вищі соціальні щаблі.

6 травня 2015 р. у Брюсселі Ліга європейських наукових бібліотек оприлюднила Гаазьку декларацію відкритих знань у цифрову епоху, яка з'явилась у той день, коли Європейська комісія опублікувала свою стратегію цифрового ринку.

У Гаазькій декларації викладений стратегічний план (Дорожня карта) на підтримку передових методів роботи та створення інноваційної виробничо-технічної бази. У документі підкреслюється, що книгозбірні мають можливість «захопити» інформаційне суспільство та посилити свою роль як посередників у посиленні цифрового розвитку. Хоча на сьогодні вони постійно стикаються з технічними, юридичними, фінансовими обмеженнями у процесі придбання контенту. Наголошується на необхідності якнайшвидшого вирішення цих питань.

Сучасне суспільство пронизане інформаційними потоками. Недарма всі погоджуються з тезою: хто володіє інформацією – той володіє світом. І це давно вже не гіпербола. Швидка реакція на події сьогодні можлива лише завдяки оперативній обробці інформації: отриманню, аналізу, систематизації, передачі її реципієнту. Одне із джерел оперативної інформації – це онлайн-бібліотеки, архіви книг, статей, ізо-, аудіо-, відеоматеріалів, що зберігаються у всесвітній мережі.

Тема онлайн-бібліотек не нова. В інформаційно-бібліотечному середовищі фахівці вивчають принципи їх створення, наповнення, зручності користування, актуальності, мобільності тощо. Адже електронні бібліотеки (ЕБ) – один з найпродуктивніших напрямів розвитку цифрових технологій.

Останніми роками Україна плідно працює над створенням україномовних електронних бібліотек різного спрямування, однак ще відстає у цьому від розвинутих держав Європи і світу.

Мета статті Н. Лощинської «*Україномовні е-бібліотеки в сучасному Інтернет-просторі*» (Бібл. вісн. 2021. № 1) – проаналізувати популярні е-бібліотеки з україномовним контентом, розкрити їх функції, основні завдання, роль в організації освітнього процесу.

Сайт **Libruk** (на сьогодні він вже має велику аудиторію) зібрав твори різних за жанром і часом не тільки українських письменників-класиків, а й сучасних авторів. У відвідувача є можливість читати книги онлайн чи завантажувати їх на свій носій безкоштовно.

На сторінках Libruk подана не тільки література художнього спрямування, а й біографії письменників України. Окремий його розділ – Самвидав – уможливило безкоштовну публікацію своїх власних книг. Сайт спеціалізується на українській художній літературі. Пошук необхідної інформації здійснюється двома способами: за іменем автора та за жанром твору. Сервіс «Мапа письменників України», який оригінально поданий за допомогою зображення на карті, наразі нараховує 286 прізвищ із зазначенням походження автора.

Сайт **Javalibre.com.ua** позиціонує себе як «Бібліотека книг українською мовою» (не тільки українських авторів). Література, зібрана на сайті, представлена у різноманітних форматах, зручних для читання на мобільних пристроях. Книги скачуються безоплатно. Тексти також можна переглядати онлайн. Сайт нараховує 14 розділів, частина з них є жанровими назвами, частина – тематичними, частина – родо-видовими (проза, поезія). Що важливо, подаються анонси книжкових новинок. Книги можна шукати за прізвищем автора, за жанровим, родо-видовим, тематичним маркером.

Бібліотека **Chytyvo.org.ua** сформована як вільна онлайн-бібліотека україномовної літератури.

Тексти зберігаються у різних форматах, наявне архівування файлів для зменшення трафіку при завантаженні з бібліотеки. Можливе завантаження файлів у будь-якому доступному форматі або читання безпосередньо з сайта.

У рамках кожного автора відображаються твори (з анотаціями), написані ним самим, твори, які автор переклав українською, твори про нього, короткі біографічні відомості тощо.

Максимально спрощена навігація сторінками бібліотеки. Є можливість пошуку за іменами авторів, назвами творів, описами творів та текстами сторінок довідки, а також коментування (написання вражень) та система закладок «Моє вибране».

Особливість бібліотеки – розміщення на її ресурсах антиукраїнських, брехливо-пропагандистських, відверто ворожих текстів (в їхньому описі додається відповідна примітка). Цей крок засновники пояснюють необхідністю зберегти зразки ворожої пропаганди для подальшого використання дослідниками, науковцями. Весь ресурс

бібліотеки поділено на розділи: химерна література, художня, історична, народна, дитяча, наукова, навчальна тощо.

Але, на погляд автора цієї публікації, структура головної частини сайта має цілу низку недоліків.

Бібліотека української літератури **Ukrlib.com.ua** (заснована у 2000 р.) – найбільша в інтернеті електронна бібліотека української літератури, яка намагається популяризувати українську мову і культуру та плекати любов до рідної літератури.

Структурно усі зібрані тут видання поділені на 5 розділів: «Українська література», «Світова література», «Навчання», «Літературознавство», «Матеріали на руском». Ознайомитись з матеріалами можна без попередньої реєстрації і безкоштовно. Також можна дізнатися у розділі «Рейтинг творів», які саме книжки нині читають інші відвідувачі.

Велику увагу організатори бібліотеки приділяють навчальним матеріалам: рефератам, творам, переказам, контрольним питанням, домашнім завданням, підручникам, навчальним презентаціям. Це робить ресурс дуже популярним серед учнівської молоді.

Комерційну його частину представляє розділ «Магазин книг», де подається реклама сучасних бестселерів та масової літератури.

Бібліотека вітчизняної та зарубіжної літератури українською мовою **Shift Library CMS** особливу увагу приділяє книжкам нерадянського періоду, виданим українською діаспорою, а також виданням останніх років.

Пріоритетне завдання бібліотеки – надання читачам електронних книг у повному обсязі та забезпечення школярів, студентів україномовним матеріалом, який вони вивчають за програмами навчальних закладів.

Всі книги бібліотеки згруповані за жанрами та галузевою класифікацією: гумор, детективи і трилери, дитяча, довідкова, документальна література, домоведення (дім, сім'я), комп'ютери та інтернет, любовні романи, наука, освіта тощо.

Електронна бібліотека НБУ для дітей. У фонді цієї дитячої книгозбірні є багато книжок, які на сьогодні існують лише в кількох примірниках. Вони зберігаються у зібранні рідкісних і цінних видань.

Деякі з них – справжні шедеври книжкової культури періоду другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст., є серед них й малотиражні цікаві наукові дослідження, які можуть стати у нагоді сучасним фахівцям. Доступ до цих видань мають лише окремі дослідники: книгознавці, мистецтвознавці, літературознавці, художники, видавці.

У подальшому, за домовленістю з авторами та видавництвами, до електронної бібліотеки планується включати й сучасні видання.

Дитяча онлайн-бібліотека «**Читанка**» – дитяча публічна онлайн-бібліотека. Її вирізняє неформальне спілкування з відвідувачами сайту.

Слід зауважити, що ця бібліотека має власну концепцію: презентує лише старі дитячі книги, які давно не перевидавалися і які важко придбати. Пошук здійснюється за допомогою систематичного та алфавітного каталогів, за прізвищем автора чи художника-ілюстратора. Співпраця з букіністами дає змогу розширювати комерційний сектор бібліотеки.

E-bookua.org.ua задуманий як сайт художньої літератури українською мовою, розрахований, насамперед, на учнівську молодь. Сюди входить також зарубіжна література, публіцистика, новини, цікаві статті про науку, освіту. Для підвищення популярності ресурсу на ньому розміщені ігри та аудіокниги.

Сайт досить детально структурований. Основна увага приділена художній класиці різних літератур світу, перекладених українською мовою.

Публічна електронна бібліотека української художньої літератури **Укрліт.org** вміщує художні твори, біографії письменників. Пошук здійснюється за автором, назвою, мовою, роком написання книги. Література поділена за родами, жанрами та піджанрами. Також сайт має словник і онлайн-транслітерацію з української мови на англійську. Тлумачний словник української мови вміщує слова і словосполучення з різних словників. Словник Укрліт.org побудований за принципом єдиної перехресної електронної бази слів та словосполучень в українській мові та словникових статей до них за різними словниками. Кожна стаття супроводжується вихідними даними (словник, том, сторінка), що забезпечує належний академічний рівень та дозволяє користуватись представникам наукової спільноти.

Як засвідчив аналіз, усі згадані електронні бібліотеки мають низку спільних рис, серед яких: вільний доступ, спеціалізація – художня та освітня література, відсутність вузькоспеціальних професійних текстів тощо. А ще вони мають спільну мету – підвищити національну свідомість молоді, прищепити любов до рідної мови, літератури, фольклору.

Проте більшість розглянутих електронних бібліотек є однотипними, які дублюють одна одну. Швидше за все, це короточасні проекти, розраховані на комерційну складову, підсумовує автор.

Тему продовжує публікація Олени Погрібної *«Українськомовні аудіокниги: види, функції, асортимент, переваги й недоліки»* (Укр. інформ. простір. 2020. № 2).

Авторка зазначає, що останніми роками стрімко збільшується попит на електронні видання. Сьогодні серед електронних видань популярними стають аудіокниги, і причина цього – низка переваг звукового виду видавничого продукту і функції, які він виконує. І якщо спочатку аудіокнига була задумана як звукова версія творів для людей із вадами зору, то протягом свого існування значно розширила власну аудиторію і можливості та стала повноцінним видом видавничої продукції для широкого кола споживачів. Серед факторів, що значною мірою вплинули на популярність аудіокниг, став технологічний прогрес програвачів для прослуховування звукових файлів.

У статті проаналізована історія виникнення і розвитку в Україні звукових (аудіо) книг – від записів на платівках до цифрових форматів MP3. Хоча дослідники вважають, що на сьогодні ринок аудіокниг в Україні малорозвинений, в українському інформаційному просторі цей вид видань набуває все більшої популярності, кількість виробників і ресурсів з аудіокнигами українською мовою зростає, жанровий і тематичний асортимент розширюється. Самі ж звукові книги відіграють подвійну роль (є окремим видом видання і водночас способом популяризації літератури), а також виконують низку функцій: просвітницьку, навчальну, розважальну, і є основним видом книг для людей із вадами зору.

Також авторка статті на основі проведеного дослідження пропонує власну класифікацію аудіокниг і виокремлює їхні види за наступними критеріями:

- за кількістю читців (начитана одним диктором, читання в особах, рольова гра);
- за обсягом тексту твору (повні аудіоверсії, скорочені аудіокниги);
- за професійним рівнем того, хто виготовив аудіокнигу (професійний або аматорський запис, авторське читання, автоматичне озвучування);
- за матеріальним носієм і форматом (на платівках, магнітних плівках, цифрові книги);
- за ступенем аранжування.

У статті проаналізований контент ресурсів з аудіокнигами українською мовою і продукцію провідних виробників звукових книг в Україні: компаній-виробників аудіокниг початку ХХІ ст. (ТОВ «Українська аудіокнига», компанія «А.Е.Л.», «Книга вголос», «Сорока Білобока», «Студія Слово», «Атлантик», «Аудіо Планета» та інші), порталу «Гуртом – Торрент-Толока», проєктів Українського радіо, онлайн-бібліотеки, інтернет-магазини, додатки для смартфонів і планшетів, YouTube-канали, кількість підписників яких є стабільно високою й постійно збільшується.

Авторка статті зазначає, що українськомовна аудіокнига стає доступнішою з кожним роком. Сприяє цьому збільшення ресурсів (як платних, так і безплатних), на яких розміщені українські звукові видання. Основні з них:

- портал «Гуртом – Торрент-Толока» (містить окремий підрозділ «Аудіокниги українською»);
- додатки для смартфонів і планшетів («Google Play Книги», програма «Книги на Mac», «АБУК»);
- інтернет-магазини (спеціалізований «AudioBooks», універсальні: «Petrovka.ua», «Yakaboo», «GlobalBook», «Empik.ua» тощо);
- онлайн-бібліотеки («Audioknigi.com.ua», «Слухай»);

- YouTube-канали («Аудіокнига. UA», «Аудіокниги українською», «Хата-Читальня», «AudioBooks», «Аудіокниги. Оксана Литвиненко», «Аудіокниги українською від Характерника» тощо).

Проаналізувавши відгуки виробників, письменників, літературних критиків, а також на основі власних спостережень щодо створення і споживання аудіоверсій літературних творів, авторка окреслює переваги й недоліки звукових книг.

Серед основних переваг – компактність, відсутність навантаження на зір, зручність для прослуховування в транспорті, під час відпочинку або будь-якої діяльності, нижча вартість. А ще звукову книгу можуть слухати навіть діти, які поки не вміють читати. І нарешті, процес створення і споживання аудіокниг стає модерним явищем, а відтак популярним, що сприяє залученню населення до творів літератури і, як наслідок, духовному збагаченню українців, насамперед молодого покоління.

Серед недоліків – дорогий технологічний процес виготовлення, низька якість озвучування деяких книг, зменшення можливості індивідуального сприйняття тексту читачем у порівнянні із самостійним читанням, неоднакове ставлення до звукових книг представників різних вікових категорій. Дисонанс у слухача можуть викликати випадки, коли розповідь у книзі ведеться від першої особи, а озвучує диктор протилежної статі. Грає свою роль і недоречність такого формату для деяких жанрів, зокрема, наукових праць.

Попри виявлення цілого ряду, умовно кажучи, формальних відмінностей між функціонуванням паперової та електронної книги, обґрунтування сутнісної специфіки і переваг, читання книжок паперового формату у соціальному аспекті з позицій спілкування досі не втрачає актуальності, і питання перспектив саме паперової книги і книжкових практик бібліотечного сервісу все ще потребують чіткої відповіді.

Отже, свій погляд щодо сутнісної переваги читання книжок у паперовому форматі і перспектив розвитку побудованого навколо цього процесу бібліотечного сервісу пропонують науковиці Тетяна Гранчак та Марія Кушнарєва в публікації *«Читання паперових книг: буття у*

просторі спілкування» (Укр. журнал з бібліотекознавства та інформ. наук. 2021. № 7).

Наше знайомство з читанням книжок, розмірковують авторки, починається зі спілкування. Маленькій дитині розповідають казку – вигадану історію. Першим оповідачем стають дорослі – батьки, дідусі і бабусі, рідні люди, вихователі. Під час такого спілкування відбувається емоційне зближення слухача й оповідача, що спрощує їхнє розуміння один одного і супроводжується почуттям задоволення. Згодом до такого спілкування додається книга, а пізніше, за усунення дорослого-оповідача, таке спілкування переноситься на книгу, яка перебирає на себе функцію оповідача разом із зазначеними позитивними конотаціями. Перебирає саме книга – не автор тексту, оскільки на нього, зазвичай, не звертають увагу, і не сам текст, який сприймається як розповідь, а не як оповідач. Взаємини «оповідач – слухач» у підсумку екстраполюються на взаємини «книга – читач».

Поява електронних текстів, констатують авторки, певною мірою знеособила і «дематеріалізувала» спілкування з книгою, перетворивши його на комунікацію – процес обміну інформацією, емоційний складник якого поступається спілкуванню. Взяти до рук книгу – як прослухати увертюру: налаштуватися перед зануренням у спілкування. Великою мірою це відбувається внаслідок сприйняття читачем суто зовнішніх характеристик книги як видання, які налаштовують на певну тональність при першому знайомстві з книгою. А у разі перечитування домінує власна історія взаємин із книгою, емоційні та життєві спогади.

В електронному тексті така увертюра (чи прелюдія) зникає – електронна книга не стає частиною «Я» читача (чимось для нього дорогим, рідним, власним, залишаючись просто зовнішнім, одним із багатьох, джерелом інформації). З іншого боку, втрачаючи для читача звичну матеріальність і здатність викликати колишні фізичні відчуття, електронна книга перестає бути тим об'єктом, з яким можливе спілкування.

В електронній читанці ми не можемо кинути оком на корінці, виокремити якусь певну книгу і звернутися до неї. Електронна читанка, вмщуючи багато різних електронних книжок, водночас не здатна виконати функцію оповідача. Її обкладинка завжди незмінна – так само

як і екран, і шрифти, – що позбавляє книги частини їхньої індивідуальності, а отже, відбувається їхня певна уніфікація. Читанка виконує функцію швидше сховища, бібліотеки, яка може виступати організатором спілкування, проте не його суб'єктом.

Електронні книжки, будучи ефективними комунікаторами, втрачають суб'єктність, що створює для орієнтованої на читання таких книжок людини ризики послаблення навичок спілкування і соціалізації. Враховуючи, що професійні й освітні цілі задовольняються частіше шляхом читання електронних книжок і текстів, питання соціалізації і рекреації особистості актуалізують збереження для неї можливості доступу до реальних книжкових полиць і паперових книг у бібліотечному просторі.

Відповідно, підсумовують дослідниці, припущення щодо посилення тенденції переходу бібліотечного обслуговування до віртуального бібліотечного простору і необхідності поступового перепрофілювання реального простору бібліотеки (організація мейкерспейсів, коворкінгів тощо) є хибним.

В умовах вимушеного звернення до електронних текстів, динамічності суспільних процесів, соціальної мобільності бібліотека залишається місцем, яке уможливує збереження і відтворення важливої для формування і соціалізації особистості соціальної практики спілкування, зокрема, шляхом створення умов для її реального спілкування з паперовою книгою (організація бібліотечного сервісу, спрямованого на промоцію паперової книги і читання, облаштування зручного для читання паперових книг бібліотечного простору, організацію комплексних бібліотечних заходів).

Цифровізація усіх сфер суспільного життя є чинником виникнення та виокремлення нових видів професійної діяльності. Ринок праці активно реагує на потребу у сучасних фахівцях – роботодавці пропонують вакантні посади ком'юніті-менеджерів, контент-менеджерів, організуються відповідні сертифікаційні курси, тренінги.

Фактичне існування нових видів професійної діяльності та недостатня представленість у чинних нормативних документах чітко окреслених вимог до таких фахівців обумовлюють необхідність розробки і обговорення нових класифікаторів веб-, digital-, IT-професій.

Оксана Матвієнко та Михайло Цивін в черговій публікації даної тематики *«“Цифрові” професії інформаційних фахівців: освітні перспективи»* (Укр. журнал з бібліотекознавства та інформ. наук. 2021. № 7) пропонують гіпотезу про відповідність кваліфікаційних вимог, що висувуються до сучасних «цифрових» професій, зокрема менеджера веб-контенту та менеджера веб-ком'юніті, дизайну компетентностей, передбаченому освітніми стандартами спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

У зв'язку з цим логічною є розробка освітніх програм підготовки менеджера веб-контенту та менеджера веб-ком'юніті у межах згаданої спеціальності, для якої така підготовка є «профільною» за компетентностями, які формуються у процесі навчання.

Зокрема, Стандартом вищої освіти за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (2018) компетентностями фахівця визначається здатність аналізувати закономірності розвитку документно-інформаційних потоків та масивів як штучно створеної підсистеми соціальних комунікацій та здатність підтримувати ділову комунікацію з усіма суб'єктами інформаційного ринку, користувачами, партнерами, органами влади та управління, засобами масової інформації.

Серед передбачених умінь майбутніх фахівців зазначають наступні:

- розробляти моделі предметної галузі, застосовувати принципи проектування автоматизованих баз даних, семантичного вебу, веб-сервісів та соціальних медіа в інформаційній діяльності;
- створювати та реалізовувати затребувані споживачами інформаційні продукти та послуги;
- здійснювати маркетингові дослідження ринку інформаційних продуктів та послуг;
- використовувати прикладні соціокомунікативні технології для організації ефективного спілкування на професійному, науковому та соціальному рівнях на засадах толерантності, діалогу і співробітництва тощо.

Нормативний зміст освіти та компетентності, затвержені Стандартом вищої освіти за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (бакалаврського, магістерського рівнів та ступеня

доктора філософії), свідчать про їхню відповідність сформульованим у професійному стандарті «Фахівець з інформаційних ресурсів» узагальненим об'єктам діяльності, трудовим функціям та трудовим діям представників сучасних «цифрових» професій – менеджера веб-контенту та менеджера веб-ком'юніті.

Еволюцію й розвиток згаданого напрямку в менеджменті розглядає й В. В. Касьян в публікації *«Менеджмент веб-контенту як сучасний поліфункціональний напрям інформаційно-комунікативної діяльності»* (Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 1).

Зокрема він зазначає, що всі інформаційні активи (контент) підприємства – інформаційні продукти діяльності різних відділів (звіти, результати маркетингових досліджень, рекламна продукція, мультимедіа продукція), бібліотечні фонди, архівні документи, ідеї та досвід, набуті в організації, сьогодні потенційно є складовими веб-контенту, який використовується в управлінні діяльністю організації з використанням віртуального середовища.

Одним із напрямів інтернет-менеджменту є менеджмент веб-контенту – сучасний поліфункціональний напрям професійної інформаційно-управлінської діяльності, який актуалізувався у зв'язку із цифровими трансформаціями усіх сфер суспільного життя.

Менеджмент веб-контенту включає процеси пошуку, збирання, надання (поширення, оприлюднення) інформації у будь-якому форматі для представлення її у віртуальному середовищі з використанням цифрових інформаційно-комунікативних інструментів та управління цими процесами; управління текстовим наповненням онлайн-ресурсів, яке включає генерацію контенту, обробку візуальних матеріалів, взаємодію з фахівцями, причетними до створення і функціонування онлайн-ресурсу (веб-сайт, сторінка у соціальній мережі) – командою веб-проекту, авторами публікацій, фрілансерами та ін.

Сферу менеджменту веб-контенту становлять управлінські та пов'язані з ними технічно-виконавські функції діяльності, які знаходяться у межах функцій і представлені у професійному стандарті «Фахівець з управління інформаційними ресурсами».

Серед переліку представлених у стандарті видів робіт, які відповідають основним функціям у сфері менеджменту веб-контенту в межах окреслених узагальнених трудових функцій, наступні:

- організація робіт зі створення і редагування контенту;
- управління інформацією з різних джерел;
- оцінка повноти інформації на сайті;
- локальні зміни структури сайту;
- аналіз інформаційних потреб відвідувачів сайту;
- підготовка звітності по сайту;
- підтримка процесів модернізації і просування сайту;
- пошук інформації з тематики сайту;
- написання інформаційних матеріалів для сайту;
- редагування інформації на сайті;
- ведення новинних стрічок і представництв у соціальних мережах тощо.

Формування моделі публічної бібліотеки є одним із важливих напрямків державної регіональної політики саме тому, що публічні бібліотеки в умовах соціально-економічних, політичних і психологічних потрясінь у суспільстві не лише продовжують виконувати просвітницьку місію як доступне й безкоштовне джерело отримання достовірної інформації, але й є важливими центрами консолідації суспільства, виховання культури та терпимості.

Серед багатьох задекларованих в Україні реформ найбільш успішною є реформа адміністративно-територіального устрою та системи місцевого самоврядування, суть якої полягає в утворенні об'єднаних територіальних громад (ОТГ) з новими фінансовими ресурсами та повноваженнями, до яких з-поміж інших відносять управління та здійснення фінансування бібліотек. Новостворені громади постають ключовими агентами у процесі становлення мережі публічних бібліотек, існування та функціонування якої прямо залежить від фінансової спроможності ОТГ.

В своїй статті *«Формування моделі публічної бібліотеки в умовах об'єднаних територіальних громад півдня України»* І. В. Бурміс пропонує комплексне дослідження можливості обрання бібліотеками Одещини, Херсонщини та Миколаївщини певного профілювання та

власного шляху розвитку в умовах утворення ОТГ як центрів правової та регіональної інформації у вигляді центрів громадських ініціатив, соціокомунікаційних майданчиків, мультимедійних мобільних бібліотек або мультикультурних центрів (Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 1).

Мережа публічних бібліотек Півдня, як і взагалі України, переживає зараз непрості часи, враховуючи стан ресурсної бази, техніко-технологічну складову чи приміщення, більшість з яких на регіональному рівні перебувають в аварійному стані та потребують ремонту. Чималий відсоток бібліотек залишаються не комп'ютеризованими та не підключеними до світової мережі інтернет.

На це, власне, й спрямована реформа адміністративно-територіального устрою та системи місцевого самоврядування, в результаті якої почалося утворення ОТГ, які перебирають на себе і повноваження управління публічними бібліотеками та фінансовими ресурсами, призначеними для розвитку бібліотечної галузі. Новостворені ОТГ та їхнє керівництво досить часто опиняються у ситуації складного вибору: утримувати існуючу мережу публічних бібліотек або ж шукати шляхи її реформування, що інколи призводить до закриття окремих бібліотек.

Станом на сьогодні експертним середовищем і бібліотечною спільнотою України, спираючись на передовий європейський досвід, запропоновані наступні моделі реформування української бібліотечної системи в умовах утворення ОТГ:

- **Модель 1.** Автономне функціонування публічних бібліотек в ОТГ, які не об'єднуються зі шкільними бібліотеками, будинками культури тощо;
- **Модель 2.** Об'єднання публічних бібліотек з освітянськими (шкільними) бібліотеками;
- **Модель 3.** Об'єднання публічних бібліотек з народними домами у так звані «Центри культури і дозвілля».

Кожна модель, як слушно зазначає авторка, має низку переваг та недоліків.

Але на цьому шляху публічні бібліотеки повинні обрати певне профілювання та власний напрям розвитку. Вони можуть бути центрами

правової та регіональної інформації (центрами громадських ініціатив), де люди отримують правову та інші види інформації, працюють у спеціально облаштованих місцях з вільним доступом до інтернету, а бібліотечний працівник консультує з різних питань.

Або, наприклад, соціокомунікаційними майданчиками, у межах яких організуються зустрічі з відомими громадськими та політичними діячами, письменниками та митцями, презентації книг, «круглі столи», виставки літератури, літературно-музичні вечори, виставки художніх виробів, конкурси, лекторії різноманітної тематики, клуби за інтересами, інтерактивні форми.

Не зважаючи на те, яка модель буде обрана у контексті реформування бібліотечної системи України, обов'язковими для її модернізації є якомога швидша комп'ютеризація й підключення до мережі інтернет, запровадження в Україні єдиного електронного каталогу бібліотечних фондів та єдиного електронного читацького квитка, й, безумовно, перетворення у перспективі публічних бібліотек на культурно-інформаційні, просвітницькі центри громад, особливо, якщо йдеться про сільську місцевість.

Публічні бібліотеки також можуть функціонувати у форматі мультимедійних мобільних бібліотек, які впливають на стан і розвиток морально-інтелектуального клімату в суспільстві та культурний розвиток усіх жителів через інформацію, художні твори, мультимедійні матеріали культурно-історичного характеру. Тобто йдеться про спеціально обладнані інформаційні центри, основним завданням яких є забезпечення безперервності освітнього процесу.

Або ж бібліотеки можуть працювати як мультикультурні центри, зусилля яких спрямовані на виховання в усіх користувачів міжрасової, міжконфесійної і міжетнічної толерантності, інтересу до культури у загальнопланетарному плані.

Не менш важливим кроком на шляху до реформування є створення бібліотекою позитивного образу, прихилення на свій бік громадської думки, демонстрація прозорості своєї діяльності та своїх переваг.

Для цього публічна бібліотека повинна брати участь у моніторингах думок, поглядів, переваг, очікувань жителів ОТГ, постійно аналізувати якість наданих нею послуг та відповідність потребам

користувачів. Регулярно виявляти і враховувати претензії на свою адресу, пропозиції і зауваження читачів, інформувати їх про результати роботи з незадоволеними запитами, пояснювати причини відмов. Ну і, звісно ж, звітувати перед місцевими жителями про свою роботу.

Враховуючи зіставлення переваг і недоліків запропонованих моделей реформування бібліотечної мережі, варто виокремити наступні пропозиції щодо оптимальної моделі функціонування публічних бібліотек Півдня України:

- автоматизація публічної бібліотеки, котра базується на активному розвитку й упровадженні новітніх інформаційних технологій та стимулює модернізацію матеріально-технічної бази, організаційної структури і підготовки бібліотечних кадрів;
- надання нових послуг або продукції, оновлення методів управління діяльністю й персоналом;
- забезпечення стабільного фінансування роботи публічної бібліотеки відповідно до можливостей ОТГ;
- застосування маркетингових і рекламних технологій популяризації бібліотечної діяльності в умовах функціонування ОТГ, де істотним є не ребрендинг бібліотеки (зміна назви, логотипу чи візуального оформлення), а створення нового образу;
- збереження цінних кадрових ресурсів, вивільнення співробітників від рутинної роботи, подальша її технологізація;
- організація роботи публічної бібліотеки ОТГ як інтелектуально-дозвілєвого бібліотечного центру, соціокомунікаційного майданчика суспільства, або багатофункціонального культурного комплексу, соціокультурного міського центру та запровадження нестационарного бібліотечного обслуговування на засадах Закону України «Про співробітництво територіальних громад».

Сучасні бібліотеки формують комплекс різнопланових взаємодій для реалізації інноваційних проєктів локального, регіонального,

національного та міжнародного рівнів. Однак відсутність системи реалізації спільних проєктів із зарубіжними колегами, недоліки в побудові своєї професійної привабливості, різниця у підходах до бібліотечної діяльності та засад соціокультурного проєктування, недостатні знання іноземної мови ускладнюють інтеграцію в міжнародне бібліотечне соціокомунікативне середовище. Тому актуалізується проблема вивчення особливостей професійного спілкування бібліотечних фахівців зарубіжних країн у напрямі реалізації спільних проєктів, які можуть слугувати позитивним прикладом.

Результати дослідження такого зарубіжного досвіду й представлені в публікації Г. В. Шемаєвої та Н. Г. Грабар *«Проєктно-орієнтоване професійне спілкування як умова розвитку бібліотечного комунікативного середовища»* (Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 1).

Виявилось, що найактивнішими в реалізації спільних проєктів із зарубіжними колегами є фахівці бібліотек США. Можна виділити проєкти, спрямовані на організацію тренінгів, стажувань, підвищення кваліфікації.

Так, наприклад, Центр міжнародних бібліотечних програм ім. Мортенсона при Іллінойській бібліотеці в Урбана-Шампейн організує тренінги для університетських бібліотек Африки, а також бібліотек Китаю, Кореї та інших країн, що є підґрунтям подальших організаційно-технологічних, управлінських та комунікаційних проєктів.

Другий напрямок проєктно-орієнтованого професійного спілкування характерний для міжнародного проєкту бібліотек США та Нігерії, який спрямований на організацію спільного інформаційно-бібліотечного порталу чотирма нігерійськими університетськими бібліотеками та вирішення питань організації доступу користувачів до ресурсів цього порталу.

Варто також відзначити проєктну діяльність Національної бібліотеки Фінляндії, яка для підвищення якості професійного спілкування використовує різні організаційні інструменти, зокрема: ради, керівні групи, консорціуми, мережі для дискусій.

Цікавим є спільний проєкт Національної бібліотеки Норвегії, Державної і університетської бібліотеки Данії, Данського бібліотечного

центру з інтеграції, Національної бібліотеки Швеції, який стартував у 2016 році. Його мета – удосконалення обслуговування мовних меншин та емігрантів через розширення цифрових послуг.

Значна увага у зарубіжному бібліотечному досвіді приділяється реалізації спільних міжнародних проєктів, метою яких є формування лідерських якостей у бібліотечних фахівців.

Професійне спілкування у зоні уваги й Асоціації європейських дослідницьких бібліотек, яка об'єднує 451 бібліотеку з 39 країн. Основним завданням удосконалення проєктно-орієнтованого спілкування є формування вмій та навичок організації дискусій, проведення семінарів та тренінгів, підготовки атрактивних доповідей, попередження конфліктів та їх вирішення, виявлення власних сильних і слабких якостей, спілкування з колегами з інших країн.

Зростає актуальність взаємодії в бібліотечній сфері у межах спільних освітніх проєктів. Так, слід виокремити спільний проєкт за програмою ERASMUS університетів Болгарії, Греції, Туреччини та Франції, який має назву IP LibCMASS. У результаті реалізації цього проєкту була презентована нова навчальна програма для фахівців бібліотечної сфери.

Ознайомлення з проєктною діяльністю в зарубіжному досвіді дозволяє стверджувати, що модернізація бібліотечної освіти у європейських країнах, в першу чергу, спрямована на розбудову міжнародного партнерства та соціального діалогу. Найактивніше впроваджують спільні нові курси для підготовки бібліотечних кадрів європейські університети: Великобританія спільно з Португалією; Данія, Греція з Великобританією; Фінляндія зі США, Естонія з Норвегією.

Останнім часом, особливо в період пандемії, поширюється колаборативне онлайн навчання у бібліотечній галузі, розвивається взаємодія між професіоналами у віртуальному просторі, впроваджується значна кількість нових навчальних технік та практик.

Загалом основна особливість міжнародного проєктно-орієнтованого спілкування полягає в необхідності знаходження сумісності різних культурних відмінностей, цінностей корпоративної культури різних організацій для досягнення спільних цілей, покращення обміну знаннями між фахівцями із різних країн. На сьогодні очевидним

фактом є те, що за умов глобальної інформатизації найважливішим фактором суспільного розвитку і засобом підвищення результативності всіх галузей життєдіяльності людей є сучасні інформаційно-комунікаційні технології, спрямовані на створення, збереження і забезпечення оптимальних способів подання інформації.

Список літератури

1. Бондаренко В. Бібліотечний мобільний сервіс як основа функціонування бібліотеки 4.0 / В. Бондаренко, Т. Гранчак // Бібл. вісн. – 2021. – № 2. – С. 17-29. – URL: <https://cutt.ly/EmANUUG>
2. Бурміс І. В. Формування моделі публічної бібліотеки в умовах об'єднаних територіальних громад півдня України // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2021. – № 1. – С. 12-20. – URL: <https://cutt.ly/MmANSUc>
3. Гранчак Т. Читання паперових книг: буття у просторі спілкування / Тетяна Гранчак, Марія Кушнарьова // Укр. журнал з бібліотекознавства та інформ. наук. – 2021. – № 7. – С. 10-26. – URL: <http://librinfosciences.knukim.edu.ua/article/view/233251/232224>
4. Касьян В. В. Менеджмент веб-контенту як сучасний поліфункціональний напрям інформаційно-комунікативної діяльності // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2021. – № 1. – С. 57-63. – URL: <https://cutt.ly/tmANLop>
5. Коваль Т. Перспективи розвитку національних книгозбірень в епоху цифрового суспільства (за матеріалами визначальних документів UNESCO, IFLA, AALL, ALA, LIBER, WSIS) / Т. Коваль, О. Лопата // Бібл. вісн. – 2021. – № 2. – С. 3-16. – URL: <https://cutt.ly/xmANV1V>
6. Лощинська Н. Україномовні е-бібліотеки в сучасному Інтернет-просторі // Бібл. вісн. – 2021. – № 1. – С. 3-12. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2021_1_3
7. Матвієнко О. «Цифрові» професії інформаційних фахівців: освітні перспективи / Оксана Матвієнко, Михайло Цивін // Укр. журнал з бібліотекознавства та інформ. наук. – 2021. – № 7. – С. 58-70. – URL: <http://librinfosciences.knukim.edu.ua/article/view/233279/232227>
8. Погрібна О. Українськомовні аудіокниги: види, функції, асортимент, переваги й недоліки // Укр. інформ. простір. – 2020. – № 2. – С. 83-100. – URL: <https://cutt.ly/xmANmnH>
9. Шемаєва Г. В. Проектно-орієнтоване професійне спілкування як умова розвитку бібліотечного комунікативного середовища / Г. В. Шемаєва, Н. Г. Грабар // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2021. – № 1. – С. 5-11. – URL: <http://journals.uran.ua/bdi/article/view/229835/228703>

Бібліографічні ідеї та технології

Аналітичний огляд

(II квартал 2021 р.)

Підготувала: *М. Маслова*

Редактор: *Т. Пішванова*

Наклад 10 прим.

Віддруковано у Запорізькій ОУНБ
просп. Соборний, 142, Запоріжжя, 69095

Відділ наукової інформації та бібліографії

Телефон: 787-53-57

Ел. пошта: bibliograf.zounb@ukr.net, bibliograf@zounb.zp.ua

**ЗАПОРІЖЖЯ
ПР. СОБОРНИЙ, 142
061 787 53 57**

**BIBLIOGRAF.ZOUNB@UKR.NET
BIBLIOGRAF@ZOUNB.ZP.UA**

**FACEBOOK.COM/BIBLIOGRAF.ZOUNB
YOUTUBE.COM/BIBLIOGRZOUNB**

ZOUNB.ZP.UA